

Болеслав Прус
ПОВРАТЕН БРАН

Ова издание е финансиски поддржано од
Институтот за литература во Краков -
преведувачка програма © POLAND

БИБЛИОТЕКА – *АРС МАГНА*

За Издавачот
Филип Димевски

Уредник
Наталиа Лукомска

Наслов на оригиналот
Bolesław Prus, Powracająca fala (wybór nowel)

Превод од полски јазик
Филип Димевски

Јазична редакција
Ивана Јовановска

Компјутерска обработка
БЕГЕМОТ

Ликовно уредување
Бојан Димитријевиќ

© Сите права на изданието ги има – БЕГЕМОТ ДООЕЛ
Забрането е копирање, умножување и објавување на
делови или на целото издание во печатени или електронски
медиуми без писмено одобрение од издавачот.

Болеслав Прус

ПОВРАТЕН БРАН

СОДРЖИНА

На ферија	7
Вергл	12
Елекот	30
Преобратениот	44
Антеќ	81
Михалко	116
Повратен бран	143

НА ФЕРИЈА

Квечерината, како и вообичаено, кај мене дојде мојот школски другар. Обајцата живеевме во село на неколку километри оддалечени еден од друг и се гледавме тукуречи секој ден. Тој беше убав русокос човек, чиишто кротки очи можеа да размечтаат многу жени. Мене ме привлекуваше неговото ненарушливо спокојство и благоразумноста. Тој ден забележав дека нешто го мачи; гледаше во земја и со бичот трескавично се удираше по нозете. Не сметав дека е умесно да го прашувам за поводот на очигледната вознемиреност, па тој самиот започна.

„Знаеш“, се одсва, „денеска имав глупава случка.“ Се зачудив, беше речиси невозможна работа за „глупава случка“ да можеше да му се случи на толку стабилен човек.

„Утрово“, зборуваше понатаму, „во селото имавме пожар. Изгоре колиба...“

„А ти да не скокна во огин?...“, го прекинав со малку треперлив тон.

Крена рамена и ми се чинеше дека малку се зарумени; впрочем, можеби на лицето му падна блесокот на зајдисонцето.

„Се запали“, продолжи по прекилот, „коноп на поткровјето кај селанец, а неколку минути подоцна сламениот покрив. Во тој момент читав некакво интересно поглавје од Сеј, но при глетката на витлите црн чад и пламенчињата коишто се провлекуваа низ процепите покрај оцакот, во мене преовлада филистерската љубопитност и појдов на местото на настанот. Луѓето беа на работа, па затекнав едвај неколкумина: две жени коишто ле лекаа поради несреќата, жената на оргуларот, којашто со иконата на св. Флоријан го прекрстуваше пожарот, и селанец, којшто медитираше држејќи во обете раце празна кофа. Од нив чув дека колибата е затворена, бидејќи домаќинот со жена му излегле на поле. »Ете ти го нашиот систем на градење!... – си помислив. – Куќата гори, како со барут да е наполнета...« Навистина, за неколку минути целиот покрив беше во пламен: димот печеше очи, а огинот толку јако припекуваше, што во страв поради жакетот морав да се повлечам неколку чекори. Во меѓувреме дотрчаа повеќе луѓе со вили, секири и вода: едни почнаа да ја уриваат оградата, на којашто ништо не ѝ се закануваше, други да истураат вода од кофите на таков начин што, не гибнувајќи го огнот, до гола кожа ги намокрија насобраните, а една жена турнаа на земја. Не им правев никакви забелешки, знаејќи дека ништо не им се заканува на другите градби; додека, пак, на куќата ѝ немаше спас. Одеднаш некој крикна: »Таму има дете, малиот Сташек!...« »Каде?...« – запрашаа. – »Во колибата, спие во копанките под прозорецот... Само некој да го скрши прозорецот

и ќе го извлече сè уште живо...« Сепак, никој не мрдна. Сламата на покривот веќе изгоре, а гредите се жареа како усвитени жици. Признавам дека кога го чув тоа, срцето ми затропа на необичен начин. »Штом никој не оди – си помислив – тогаш јас ќе појдам... За спасување на момчето доволно е половина минута. Време дури премногу има, ама – некако пеколно жешко!...« »Ајде, нека мрдне некој! – викаа жените. – О, вие, песји души, не вредите мажи да се нарекувате!...« »Тогаш оди ти во оган, кога си толку мудра! – фркна некој од толпата. – Таму е сигурна смрт, а детето, кривко како пиленце, и онака веќе е мртво...« »Е, убаво! – си помислив – никој не оди, а јас уште се колебам! Иако – ми дошепна благоразумноста – кој ѓвол ме тера на бесцелна авантура?... Зар јас знам каде лежи детето?... Можеби испаднало од копанките?...« Гредите веќе беа јагленосани и со глуп тресок почнаа да се свиваат. »Ама треба најпосле да се пробијам таму – си мислев – секоја секунда е драгоцен. Впрочем детето не може да изгори како црв.« »А ако веќе е мртво?... – одговори размислувањето – во тој случај дури е штета за палтото...« Од далечината се одгласи страшен женски крик: »Спасете го детето!...« »Држете ја!... – беше извикнато како одговор. – Ќе скокне во огинот и ќе загине...« Зад себе чув некакво дрпање и истиот тој крик: »Пуштете ме!... Тоа е мое дете!...« »Држете ја!...«, беше одговорот. Не можев да издржам и се вдадов напред. Ме обви жар, дим, покривот затрешти, небаре беше раскинат, од оџакот се посипаа цигли. Почувствував дека косата ми тлее и – налутено се повлекох. »Каков ли глупав сентиментализам – си помислив – за грст човечка пепел од себе да правиш страшило?...

Уште ќе речат дека на евтин начин сум сакал да станам јунак!...« Тогаш ме турна некоја млада девојка којашто трчаше кон куќата. Чув свекот на избиени цамови, а кога одеднаш ветерот го разгрна облакот дим, ја здогледав на прозорецот толку многу наведната во внатрешноста на одајата, што можеа да се видат нејзините неизмени нозе. »Што правиш ти, лудачко?! – крикнав – таму веќе има труп, а не дете...« »Јагна! Дојди вamu!...«, извикнаа од толпата. Таванот пропадна, дури искри се вивнаа до небото. Девојката исчезна во димот, а мене ми се стемни пред очите. »Јагна!...«, повтори плачлив глас. »Веднаш!... Веднаш!...«, одговори девојката, претрчувајќи назад покрај мене. Со напор на раце го носеше момчето, кое штом се разбуди, врескаше до небеса.“

„Живо ли е детето?“ , прашав.

„Живо и здраво.“

„А девојката... дали е таа негова сестра?“

„Ма не!“ , одговори, „целосно туѓа; дури и работи кај друг стопан и има најмногу петнаесет години.“

„И ништо не ѝ се случи?“

„Си ја потпали марамата и малку косата. Одејќи наvamu ја видов; пред тремот лупеше компири и нешто фалшиво си потпевнуваше. Сакав да ѝ го искажам моето признание, но сепак однадеж на ум ми дојдоа: нејзината дивјачка ревност и моето разумно однесување спрема туѓата несреќа и... таков срам ме обзема, што не можев ни збор да изустам кон неа. Такви сме си ние!...“ , додаде и со бичот почна да ги сече растенијата коишто растеа покрај патот. На небото почнаа да се покажуваат ѕвезди и студениот ветер од езерцето ги донесе крекањето на жабите и пискањето на водните

птици коишто се подготвуваа за сон. Обично ова време обајцата правевме планови за во иднина, но денеска ниеден од нас уста не отвори. Затоа ми се чинеше дека околу нас шепотат грмушките:

„Такви сте вие!...“

ВЕРГЛ¹

На улицата Медена секој ден околу пладне можеше да се сретне еден маж на одредена возраст, којшто одеше од плоштадот Крашињски кон улицата Сенаторска. Лете тој носеше елегантно, темнотегет палто, пепеласти панталони од првокласен кројач, чевли коишто блескаа како огледала и – малку изветвен цилиндар.

Благородниот господин имаше румено лице, седави зулуфи и сиви, кротки очи. Одеше поднаведнат, држејќи ги рацете во џебовите. Во сончевите денови под пазувата носеше бастун, а во облачните – држеше свилен англиски чадор.

Секогаш беше длабоко замислен и полека се движеше. Покрај Капуцинерите со раката набожно ја допираше шапката и преминуваше по другата страна на улицата, за да види кај Пик каква е ситуацијата со барометарот и термометарот, по-

¹ Вергл (муз.) – механички музички инструмент на кој со вртење на рачката се свират секогаш исти мелодии. (Заб. на прев.)

тоа повторно се враќаше на десниот тротоар, застануваше пред излогот на Мјечковски, ја гледаше фотографијата на Моджејевска² – и продолжуваше понатаму.

Секому правеше пат, а кога ќе беше поттурнат, љубезно се насмевнуваше.

Доколку некогаш забележеше убава жена, ги ставаше биноклите за подобро да ја види. Но, бидејќи тоа го правеше флегматично, обично наидуваше на разочарување.

Тој маж беше – господинот Томаш.

Господинот Томаш триесет години одеше по улицата Медена и честопати си мислеше дека по неа многу работи се промениле. Истото тоа улицата Медена би можела да го помисли за него.

Додека сè уште беше адвокат, трчаше толку бргу, што од него не би побегнала ни една шијачка којашто од магацинот се враќаше дома. Беше весел, разговорлив, се држеше исправено, имаше кратка бујна коса и носеше мустаќи остро завиени нагоре. Уште тогаш уметноста му оставаше впечаток, но не ѝ посветуваше внимание, бидејќи лудуваше – по жени. Додуша, со нив имаше среќа и постојано беше стројосован. Ама што од тоа, кога господинот Томаш никогаш не можеше да најде ниту еден миг за брачна понуда, бидејќи ако не беше зафатен со практика, тогаш – со љубовни состаноци. Од кај Фрања одеше во судот, од судот отрчуваше кај Зоша, којашто квечерината ја напушташе, за со Јужа и Филка да вечера.

Кога стана мецена, челото, како резултат на засилената умствена работа, му порасна дури до темето, а на мустаќите му се појавија неколку

² Хелена Моджејевска (1840-1909) – славна полска актерка. (заб. на прев.)

сребрени влакна. Тогаш веќе господинот Томаш се ослободи од младешката треска, имаше имот и оформено мислење на познавач на уметноста. А бидејќи жените и понатаму ги љубеше, започна да размислува за женидба. Дури изнајми и стан со шест соби, во него на сопствен трошок намести нов под, постави ламперии, прекрасен мебел – и бараше жена. Но, на возрасен човек тешко му е да избере. Оваа била премлада, а онаа ја обожавал веќе премногу долго. Трета имала убавина и добра возраст, ама несоодветен темперамент, а четврта поседувала убавина, возраст и соодветен темперамент, ама... не чекајќи ја брачната понуда на мецената се омажила за доктор...

Сепак, господинот Томаш не се загрижуваше, бидејќи моми не недостигаа. Полека се снабдуваше, сè понастојчиво внимавајќи на тоа секој детал на неговиот стан да поседува артистичка вредност. Менуваше мебел, преместуваше огледала, купуваше слики.

Најпосле, неговото средување стана славно. Ни самиот не знаејќи кога, кај себе створи галерија на уметнички дела, којашто ја посетуваа љубопитници во сè поголем број. А бидејќи беше гостопримлив, организираше прекрасни приеми и одржуваше односи со музичари, кај него се организираа мали концертни вечери, коишто дури и дами ги удостојуваа со своето присуство.

Господинот со сè беше задоволен, а гледајќи во огледалата дека челото веќе му го прераснало темето и досегнува наназад до вратникот бел како снег, сè почесто се потсетуваше дека, како и да е, треба да се ожени. Дотолку повеќе што кон жените и понатаму чувствуваа благонаклонетост.

Еднаш, кога угостуваше друштво побројно отколку вообичаено, една од младите госпоѓици, откако ги разгледа салоните, извикна:

„Какви ли слики... А какви ли мазни подови!... Сопругата на господинот мецена ќе биде мошне среќна.“

„Доколку за среќа доволни ѝ се мазни подови“, на тоа полугласно се одсва срдечен пријател на мецената.

Во салонот стана мошне весело. Господинот Томаш исто така се насмевнуваше, ама оттогаш, кога некој ќе му спомнеше за брак, небрежно мавташе со раката, велејќи:

„Иии!...“

Во тоа време ги избричи мустаките и пушти зулуфи. За жените секогаш се изјаснуваше со почит, а за нивните маани, искажуваше големо разбирање.

Не очекувајќи ништо од светот, бидејќи веќе и практиката ја отфрли, мецената сите свои спокојни чувства ги насочуваше кон уметноста. Прекрасна слика, добар концерт, нова театарска претстава, тоа беа како километарски столбови по патот на неговиот живот. Тој не се жестеше, не се занесуваше, туку – вкусуваше.

На концертите одбираше место подалеку од сцената, за да може да слуша музика, не слушајќи ја вревата и не гледајќи ги артистите. Кога одеше во театар, најпрво се запознаваше со драмското дело, за без трескавична љубопитност да ја следи глумата на актерите. Слики гледаше тогаш кога имаше најмалку гледачи и во галеријата минуваше цели часови.

Доколку нешто му се допаѓаше, велеше:

„Знаете, дами и господа, дека тоа е многу убаво.“

Им припаѓаше на оние малкумина, коишто најпрво го препознаваат талентот. Но, просечните дела никогаш не ги омаловажуваше.

„Почекајте, можеби ќе се изверзира!“, велеше, кога другите го прекоруваа артистот.

И така секогаш беше попуслив за човечката несовршеност, а за настапите не разговараше.

За жал, ниеден смртник не е слободен од некаква необичност, а господинот Томаш исто така имаше своја. Ете – мразеше верглаши и верглашки.

Кога мецената на улица ќе слушнеше вергл, го забрзуваше чекорот и го губеше расположението на неколку часа. Тој, спокоен човек – се жестеше, кога беше тивок – врескаше, а кога беше кроток – попаѓаше во гнев при првиот одглас на вергловите звуци.

Таа своја слабост пред никого не ја држеше во тајност, дури и се оправдуваше.

„Музиката“, вознемирен говореше, „претставува најсуптилно тело на духот, додека пак во верглот тој дух се претвора во функција на машина и алатка на разбојништво. Бидејќи верглашите едноставно се арами!“

„Впрочем“, додаваше, „верглот ме надразнува, а јас имам само еден живот, којшто не ми доликува да го трошам на слушање ужасна музика.“

Некој злонамерник, знаејќи за одвратноста на мецената кон музичките машини, смислил невкусна шега – и... му испратил под прозорецот двајца верглаши. Господинот Томаш се разболе од гнев, а потоа, штом го откри сторителот, го предизвика на двобој.

Дури почесниот суд требаше да се повикува заради спречување на пролевањето крв за навидум толку безначајна работа.

Зградата, во којашто живееше мецената, неколкупати преминуваше од раце во раце. Секако, секој нов сопственик го сметаше за обврска тоа на сите да им ја зголемува киријата, а најпрво на господинот Томаш. Мецената помирено го плаќаше покачувањето, но под тој услов јасно запишан во договорот дека во таа зграда вергли нема да свират.

Независно од договорените предупредувања, господинот Томаш кај себе го повикуваше секој нов чувар и со него водеше горе-долу ваков разговор:

„Чуј ме, миличок... А како се викаш?...“

„Кажимјеж, господине.“

„Чуј, Кажимјеж! Секогаш кога ќе се вратам дома доцна, а ти ќе ми ја отвориш портата, ќе добиеш дваесет гроши. Разбираш?...“

„Разбирам, благороден господине.“

„А освен тоа, од мене ќе зимаш по дваесет злоти месечно, а знаеш ли за што?...“

„Не можам да знам, почитуван господине“, одговори возбудениот чувар.

„Заради тоа во дворот никогаш да не пушташ вергли. Разбираш?...“

„Разбирам, почитуван благороден господине.“

Живеалиштето на мецената се состоеше од два дела. Четирите поголеми соби имаа прозорци кон улицата, двете помали – кон дворот. Свечената половина на станот беше предодредена за гости. Во неа се одвиваа свечени приеми, угостувани беа интересанти и доаѓаа роднини или познаници на мецената од село. Самиот господин Томаш овде ретко се појавуваше и само за да провери дали подовите се премачкани со восок, дали е избришана прашина и да не е оштетен мебелот.

Додека, пак, цели денови, ако не ги поминуваше надвор од дома, ги преседуваше во каби-

нетот од страната на дворот. Таму читаше книги, пишуваше писма или ги прегледуваше документите на познаниците коишто го молеа за совет. А кога не сакаше да си го напрегнува видот, седнуваше на фотелјата спроти прозорец и, откако ќе запалеше пура, потонуваше во размислувања. Тој знаеше дека размислувањето е важна животна функција, којашто не би требало да ја омаловажува човекот што се грижи за здравјето.

Од другата страна на дворот, право спроти прозорците на господинот Томаш, се наоѓаше локал што беше изнајмуван на не толку богати луѓе. Долго време овде живееше стар судски службеник, којшто откако ја изгуби работата се пресели во Прага³. По него сопче изнајми кројач; но, бидејќи тој понекогаш милуваше да се опива и да вреви, станот му беше откажан. Подоцна овде се досели некоја пензионерка, којашто вечно се расправаше со својот слуга.

Но, од св. Јован, старицата, веќе мошне стара и многу богата, и покрај нејзиниот кавгаџиски табиет, роднините ја земаа на село, а во станот се вселија две госпоѓи со мало, можеби осумгодишно девојче.

Жените се издржуваа со работа. Едната шиеше, другата изработуваше доколенки и кафтани на машина. Помладата и поубавата од нив, девојчето ја нарекуваше мама, а на постарата ѝ викаше: госпоѓо.

И кај мецената, и кај новите станари, прозорците преку цел ден беа отворени. Па, кога господинот Томаш ќе седнеше во својата фотелја, совршено можеше да види што се случува кај неговите сосетки.

³ Прага – населба во Варшава. (Заб. на прев.)

Таму имаше бедна покуќнина. По масите и столовите, на диванот и на комодата лежеа ткаенини предодредени за шиене и клопчиња волна за доколенки.

Наутро жените сами го метеа станот, а околу пладне наемничка им носеше не многу обилен ручек. Впрочем, ни една од нив речиси не се отргнуваше од својата растракана машина.

Девојчето обично седеше покрај прозорецот. Тоа беше дете со темна коса и убавко лиценце, но бледо и некако неподвижно. Понекогаш девојчето со помош на две игли плетеше колан од волнени конци. Одвреме-навреме си играше со кукла, којашто ја облекуваше и соблекуваше полека, небаре со потешкотија. Некогаш не правеше ништо, само седејќи на прозорецот наслушнуваше нешто.

Господинот Томаш никогаш не беше видел тоа дете да пее или да трча низ собата, дури не беше видел ни насмевка на бледичката устичка и неподвижното лице.

„Чудно дете!“, си велеше на себеси мецената и започна повнимателно да го набљудува.

Еднаш забележа (тоа беше во недела) дека мајка ѝ ѝ даде мало букетче. Девојчето малку живна. Ги разместуваше и ги местеше цвеќињата, ги бакнуваше. Најпосле повторно ги врза во букет, го стави во чашка со вода, седна на својот прозорец и рече:

„Мамо, нели овде е тажно...“

Мецената се налути. Како можеше да биде тажно во зградата во којашто тој толку години наназад имаше добро расположение!

Еден ден мецената се најде во својот кабинет околу четири часот. Во тој час сонцето стоеше спроти станот на неговите сосетки, а светеше и

грееше мошне силно. Господинот Томаш погледна на другата страна на дворот и очигледно здогледа нешто необично, бидејќи бргу на носот ги стави биноклите.

Еве што забележа:

Бледото девојче, откако ја потпре главата на рака, легна речиси грбечки на својот прозорец – и – со широко отворени очи гледаше право во сонцето. На нејзиното лиценце, обично толку неподвижно, сега играа некакви чувства: небаре радост, а небаре жал...

„Таа не гледа!“, шепна мецената, спуштајќи ги биноклите. Во тој миг почувствува бодежи во очите при самата мисла дека некој може да гледа во сонцето, коешто блуеше жив оган.

Навистина, девојчето беше слепо две години. На шест години заболело од некаква температура; неколку недели било во бессознание, а потоа толку било омалаксана, што лежело како мртво, не мрдајќи и ништо не зборувајќи.

Го поеле со вино и булјон, па постепено доаѓало при себе. Но, првиот ден кога го ставиле на перница, ја запрашало мајка си:

„Мамо, дали е ноќ?...“

„Не, чедо мое... А зошто ти така зборуваш?“

Но девојчето не одговорило: ѝ се спиеело... Само утредента, кога пладнето дошол лекар, повторно прашала:

„Дали уште е ноќ?...“

Тогаш сфатиле дека девојчето не гледа. Лекарот ѝ ги прегледал очите и дал мислење дека треба да се почека.

Но, болната, колку повеќе си ја повраќала силата, толку повеќе се вознемирувала поради својата алипност...

„Мамо, зошто јас не ја гледам мајка ми?...“

„Бидејќи очињата ти ги закрило. Ама ќе помине.“

„Кога ќе помине?...“

„Набргу.“

„Можеби утре, а мамо?“

„За неколку дена, чедо мое.“

„А кога ќе помине, тогаш веднаш нека ми каже мама. Зашто ми е многу тажно!...“

Минувале денови и недели во постојано исчекување. Девојчето веќе почнало да станува од креветот. Научило потамина да оди по собата; самото се облекувало и соблекувало полека и внимателно.

Но, видот не му се враќал.

Еднаш рече:

„Нели, мамо, јас имам сино фустанче?...“

„Не, чедо, имаш пепеласто.“

„А мама го гледа?“

„Го гледам, мило мое.“

„Така како и преку ден?“

„Да.“

„И јас исто така сè ќе гледам за неколку дена?...“

Не, можеби за месец...“

Но, бидејќи мајка ѝ ништо не ѝ одговори, таа зборуваше понатаму:

„Нели, мамо, надвор постојано е ден?... А во дворот има дрвја, така како некогаш?... Дали кај нас доаѓа она бело маче со црни шепи?... Нели, мамо, се видов во огледало?... Нема овде огледало?...“

Мајка ѝ ѝ подаде огледалце.

„Треба да се гледа овде, е овде, каде што е мазно“, зборуваше девојчето, принесувајќи го огледалото до лицето. „Ништо не гледам!“, рече. „Дали и мама не ме гледа во огледалцето?“

„Те гледам, пиленце мое.“

„Како?...“, жалосно извикна девојчето. „Та нели ако јас себеси не се гледам, тогаш веќе во огледалото не би требало да има ништо...“

„А онаа што е во огледалото, дали таа мене ме гледа, или не ме гледа?...“

Но, мајка ѝ се расплака и истрча од собата.

Најмила разонода на алипното девојче му беше со рацете да допира ситни предмети и да ги запознава.

Еден ден мајка ѝ ѝ донесе порцеланска кукла, убаво облечена, за една рубља. Девојчето не ја испушташе од раце, ѝ го допираше носето, устата, очите, ја галеше.

На спиење појде мошне доцна, и понатаму мислејќи на својата кукла, којашто ја положи во кутивче обложено со вата.

Ноќта мајката ја разбуди шумолење и шепот. Стана од постелата, запали свеќа и во кошетото ја виде својата ќерка, веќе облечена, како си игра со куклата.

„Што правиш, чедо?“, извикна. „Зошто не спиеш?“

„Бидејќи веќе е ден, мамо“, одговори алипното девојче.

За неа денот и ноќта се слеаја во едно и траеја секогаш...

Постепено меморијата на видните впечатоци на девојчето почна да се брише. Црвената вишна за неа стана мазна, округла и мека вишна, блескавата паричка беше тврдо и свонливо крукче, на коешто се наоѓаа некакви знаци на барелјефот. Знаеше дека собата е поголема од неа, куќата е поголема од собата, улицата од куќата. Но, сето тоа некако – се скрати во нејзината фантазија.

Нејзиното внимание се насочуваше кон сетилото на допирот, мирисот и слухот. Нејзиното лице и рацете придобија таква чувствителност, што кога ќе се приближеше до ѕид, на неколку сантиметри чувствуваше блага ладовина. Пооддалечените појави врз неа влијаеја само преку слухот. Па, наслушкуваше по цели денови.

Го препознаваше постојаниот од на чуварот, којшто зборуваше со писклив глас и го метеше дворот. Знаеше кога поминува селска двоколка со дрва, кога – пајтон, а кога – колички за извоз на ѓубре.

Најмалиот шум, мирис, оладување или загревање на воздухот не ѝ се промакнуваше од нејзиното внимание. Со незамислива бистрина ги забележуваше тие мали појави и од нив произнесуваше заклучоци.

Еднаш мајка ѝ ја викна слугинката.

„Ја нема Јанова“, рече алипното девојче, седејќи вообичаено во ќошето. „Отишла по вода.“

„А од каде знаеш за тоа?“, зачудено праша мајка ѝ.

„Од каде?... Та знам дека зема кофа од кујната, потоа појде во другиот двор и испумпа вода. А сега разговара со чуварот.“

Навистина од зад тарабите допираше шум од разговор на двајца, но толку нејасен, што само со напор можеше да се чуе.

Но, дури ни проширената сфера на другите сетила не можеше да ѝ го замени видот на алипното девојче. Девојчето почувствува недостиг на впечатоци и почна да тагува.

Ќе беше дозволено да оди по целиот дом и тоа малку ја успокојуваше. Го згазна секој камен во дворот, го допре секој олук и буре. Но,

најголемо задоволство ѝ причинуваа – патувањата до два целосно различни света: до подрумот и на поткровјето.

Во подрумот воздухот беше студен, сидовите влажни. Приглушениот уличен тропот доаѓаше од горе; другите одгласи слабееја. Тоа беше ноќ за ослепената.

Додека, пак, на поткровјето, особено на прозорчето, се случуваа сосема поинакви работи. Таму имаше повеќе врева отколку во собата. Алипното девојче го слушаше тропотот на колите од неколку улици: овде се собираа извиците од целата куќа. Лицето ѝ го пиркаше топол ветер. Го слушаше цврцорењето на птиците, лаењето на кучињата и шумолењето на дрвјата во соседниот двор. Овде за неа беше ден...

Тоа не беше сè. На поткровјето почесто отколку во собата светеше сонце, а кога девојчето ќе ги насочеше пригаснатите очи кон него, ѝ се чинеше дека нешто гледа. Во фантазијата се будеа сенките на облиците и боите, но толку нејасни и страшливи, што на ништо не можеше да се сети...

Токму во тоа време мајка ѝ се здружи со својата пријателка и се пресели во зградата, во којашто живееше господинот Томаш. Двете жени се радуваа поради новото живеалиште, но за слепото девојче промената на местото беше вистинска несреќа.

Девојчето мораше да седи во собата. На поткровјето и во подрумот не смееше да оди. Не ги слушаше птиците ниту дрвјата, а во дворот владееше страшна тишина. Овде никогаш не влегуваа трговци со старини, ниту занаетчии, ниту ѓубреци. Не ги пуштаа ниту жените коишто пеат набожни песни, ниту дедото којшто свиреше на кларинет, ниту верглашите.

Нејзиното единствено задоволство беше загле-
дувањето во сонцето, коешто впрочем не светеше
секогаш исто и мошне бргу се сокриваше зад куќите.

Девојчето започна да тагува. Ослабна во текот
на неколку дена, а на нејзиното лице се покажа
израз на разочараност и мртвило, којшто толку го
чудеше господинот Томаш.

Не можејќи да гледа, алипното девојче сакаше
барем постојано да слуша најразлични одгласи. А
во зградата беше тивко...

„Кутрото дете!“, честопати шепотеше господи-
нот Томаш, набљудувајќи го тажното детенце.

»Кога би можел нешто за неа да сторам?«,
размислуваше, гледајќи дека детето е сè помлитаво
и секој ден слабее.

Во тоа време се случи еден од пријателите
на мецената да има судење и, како и обично, му
даде документи за да ги прегледа, молејќи за совет.
Додуша, господинот Томаш веќе не настапуваше
во судовите, но како искусен практичар, умееше
да ја посочи најсоодветната насока на дејствување
и на адвокатот избран од него му споделуваше
полезни објаснувања.

Моменталниот спор беше заплеткан. Госпо-
динот Томаш колку повеќе се задлабочуваше во
документите, толку повеќе се возбудуваше. Во
пензионерот се разбуди адвокатот. Веќе не из-
легуваше од станот, не проверуваше дали е из-
бришана прашината во салоните, само затворен во
својот кабинет ги читаше документите и правеше
забелешки.

Квечерината стариот лакеј на мецената дојде
со секојдневниот рапорт. Соопшти дека сопругата
на докторот со децата заминала во летното жи-
веалиште, дека се расипал водоводот, дека чуварот

Кажимјеж се испокарал со милицаецот и пошол на една недела – во затвор. Најпоследно запраша: дали господинот мецена не сака да се види со новопримениот чувар?...

Но мецената, наведнат над документите, пушеше пура, пуфкаше крукчиња дим, а во верниот слуга дури не ни погледна.

Наредниот ден господинот Томаш сè уште седеше над актите; околу два ручаше и повторно седеше. Неговото румено лице и седавите зулуфи на сината основа на собната ламперија потсетуваа на „пејзажи на природата“. Мајката на ослепеното девојче и нејзината ортачка којашто правеше доколенки на машина, му се восхитуваа на мецената и велеа дека изгледа на крепок вдовец којшто има обичај од утро до вечер дреме над бирото.

Меѓутоа мецената, иако ги подзамижуваше очите, воопшто не дремеше, туку размислуваше за спорот.

Жителот Х во 1872 година на својот внук од сестра му препишал чифлиг, а во 1875 година зграда му препишал на – внукот од братот. Внукот од братот тврдеше дека жителот Х бил лудак во 1872 година, а внукот од сестрата докажуваше дека Х полудел дури во 1875 година. Додека, пак, сопругот на родената сестра на покојникот, поднесуваше сведоштва неподложни на сомнение дека Х и во 1872 година, и во 1875 година дејствувал како поулавен, а целиот свој имот уште во 1869 година, односно во времето на целосна свест, ѝ го препишал на сестра му.

Господинот Томаш беше замолен да испита кога всушност Х бил лудак, а потоа за спогодба на трите спречкани страни, од коишто ниедна не сакаше ни да чуе за отстапка.

Додека така мецената нуркаше во заплеткани комбинации, се случи чудна, тешко сфатлива случка.

Во дворот, под самиот прозорец на господинот Томаш, се одсва вергл!...

Кога умрениот Х би станал од гробот, би си ја повратил свеста и би влегол во кабинетот за да му помогне на мецената во решавањето на тешките задачи, со сигурност господинот Томаш не би спознал такво чувство како сега, кога го слушна верглот!...

И тоа барем да беше италијански вергл, со пријатни тонови на флејта, добро изработен, којшто свира убави песни! Ама не! Како за беља верглот беше расипан, свиреше фалшиви обични валцови и полки, а толку гласно што дури џамовите трепереа. Згора на тоа, трубата, којашто одвреме-навреме се одсиваше во него, рикаше како бесна сверка.

Впечатокот беше огромен. Мецената се стаписа. Не знаеше што да мисли и што да стори. На моменти готов беше да претпостави дека при читањето на посмртните распределби на болниот во умот жител Х, на него му се помешало во главата и дека им подлегнал на халуцинациите.

Но, не, тоа не беа халуцинации. Тоа беше вистински вергл, со расипани свирки и многу гласна труба!

Во срцето на мецената, на тој толерантен, тој кроток човек, се разбудија дивјачки инстинкти. Почувствува жал за природата којашто не го создала дахомејски крал⁴, којшто има право да ги убива своите поданици, и си помисли со каков раскош во тој миг верглашот би го убил на место!

⁴ Дахомејски крал – крал на африканските племиња во Дахомеј, сегашен Бенин. (заб. на. прев.)

А, бидејќи кај луѓето со таков темперамент како господинот Томаш во гневен занес од дрски проекти многу лесно преминува до најстрашни чиновни, мецената скокна како тигар кај прозорецот и одлучи – да го потрупа верглашот со најлоши зборови.

Веќе се наведна и отвори уста за да крикне: „Ти... безделнику еден...“ – кога чу детски глас.

Погледна наспроти.

Малото слепо девојче танцуваше по собата, плескајќи со рацете. Нејзиното бледо лице се зарумене, устата ѝ се смееше, а освен тоа, од згаснатите очи течеа солзи како град.

Таа, кутрата, во таа спокојна куќа веќе одамна не искусила толку впечатоци! Како прекрасна појава ѝ се чинеа фалшивите тонови на верглот! Колку ли раскошен беше рикот на трубата, којашто мецената за малку што не го доведе до излив.

Згора на тоа, верглашот, гледајќи ја радоста на детето, почна да тупка по калдрмата со големиот топук и одвреме-навреме да потсвирнува небаре локомотива пред среќавањето на возовите.

Боже! Колку ли тој прекрасно свиркаше...

Во кабинетот на мецената се втурна верниот лакеј, влечејќи го зад себе чуварот и викајќи:

„Јас му кажав на овој токмак, почитуван господине, веднаш да го изгони верглашот! Му кажав дека од почитуваниот господин ќе добие плата, дека ние имаме договор... Ама овој простак! Пред една недела дојде од село и не ги знае нашите обичаи.“

„Епа, сега чуј“, врескаше лакејот, дрпајќи го за рака замелушениот чувар, „чуј што ќе ти каже самиот господин мецена!“

Верглашот веќе ја свиреше третата творба, толку фалшиво и пискливо како и првите две.

Слепото девојче беше восхитено.

Мецената се заврте кон чуварот и рече со за себе вообичаената флегматичност, иако малку беше блед:

„Чуј ме, миличок... А како се викаш?...“

„Павел, благороден господине.“

„Епа, мој Павел, ќе ти плаќам десет злоти месечно, ама знаеш за што?...“

„За тоа во дворот никогаш да не пушташ верглаши!“, бргу се вмеша лакејот.

„Не“, рече господинот Томаш. „За тоа некое време секој ден да пушташ верглаши. Разбираш?“

„Што велите, господине?...“, извикна слугата, којшто одеднаш го осоколи таа несфатлива наредба.

„За додека не му кажам, секојдневно да пушта верглаши во дворот“, повтори мецената, вовлекувајќи ги рацете во џебовите.

„Не ве разбираам, господине!...“, се одсва слугата, со знаци на навредлива зачуденост.

„Глупав сте, мил мој!“, добродушно рече господинот Томаш. „Ајде, одете на работа“, додаде.

Лакејот и чуварот излегоа, а мецената забележа дека неговиот верен слуга нешто на придружникот му шепоти на уво и со прстот покажува на челото...

Господинот Томаш се насмевна и како за потврда на мрачните претпоставки на слугата, му дофрли десетка на верглашот.

Потоа зема именик, во него побара список на лекари и на лист хартија запиша адреси на неколку очни лекари. А бидејќи верглашот сега се заврте кон неговиот прозорец и за неговата десетка почна да тупка и да потсвирнува уште погласно, што веќе ужасно го дразнеше мецената, го зема листот со адреси на доктори и излезе, мрморејќи:

„Кутрото дете!... Требаше уште одамна да се погрижам за него...“